

Ole Nygaard

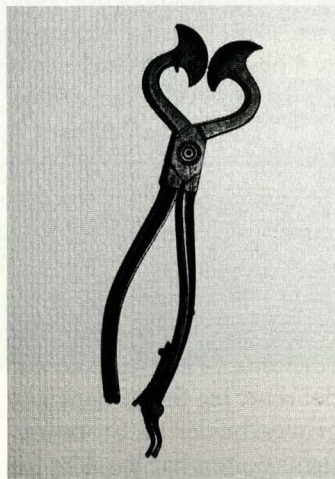
«Masingsmeden» som dro til kongen

Det finnes en sagnomsust, nesten mytisk person i Tolgas historie. Det er «Masingsmeden», Peder Jonsen Erlimoen. Det var ikke mange, om noen, nordøsterdøler som dro helt til København for å klage til kongen. Det gjorde den standhaftige Peder i 1804. Bakgrunnen var den bitre og årelange striden mellom tolgingene og Rørosverket om rettighetene til kronskogen.

Det som aldri er oppklart, er hvor denne Peder Jonsen var fra. Han dukker opp ingenstedsfra og gifter seg på Tolga i 1771. Mange har undret seg over hva som kunne være bakgrunnen til denne energiske og begavede mannen, som er blitt litt av en sagnhelt på Tolga. Ivar Sæter har gjort ham til hovedperson i romanen «Magt mot magt». Eystein Eggen har forsket i dette og lett på Røros uten å finne noen. Han opererer i Tolga-boka fra 1968 med flere hypoteser om opphavet til «Masingsmeden».

For å foregripe litt fant jeg ut at Anders Kullbrender og Dorthe Troensdatter på Røros, som er stamfar og -mor til både Sigrid Undset og Johan Falkberget, er oldeforeldre til «Masingsmeden». Hans Åsen, som fant malmen på Røros, er også blant forfedrene.

Det eneste holdepunkt for opphavet til Peder Jonsen, er det som står i Ivar Sæters Tolgebok fra 1908, nemlig at «han siges være fra Kojedalen i Røros sogn». Men under denne gården finnes det ingen som ligner hverken på Peder eller Jon når man slår opp i Røros-boka.

*Sukkersaks laget av
"Masingsmeden". Foto: Privat.*

Peder Jonsen oppgis da han dør i 1810 å være 68 år gammel, 59 år i folketellingen fra 1801. Han skulle derfor være født i 1742, muligens 1741. Men aldersangivelser er svært upålitelige tilbake på 1700-tallet.

En gjennomgåelse av kirkebøkene i fjellregionen i årene rundt 1742 samt konfirmasjoner i Ålen, siden kirkeboken der begynner først i 1748, peker mot Peder Jonsen Ramnum, født på Røros i 1743. Moren hans het Dorthe. «Masingsmeden» kaller opp sine to første barn etter foreldrene til kona. Sønn nummer to heter Jon og datter nummer to kalles Dordi, som kan være oppkalling av Dorthe.

Problemet er at Ramnum-familien ikke er nevnt i Røros-bøkene. Men etter å ha bladd meg gjennom alle, fant jeg følgende: Under Håneset vestre (Estensvolle), er det oppgitt at Rasmus Colbentsen, gift med Berit Pedersdatter Ramnum, bygs-

let Kojedalen i 1755 etter sin svigerfar, Peder Jonsen Ramnum. Dette er «Masing-smedens» bestefar. Ramnum-familien bodde åpenbart på Kojedalen, selv om dette ikke er oppgitt i Røros-bøkene.

Dette stemmer med Ivar Sæters overleveling, som dermed bør kunne anses for å være bekreftet. Fordi han så betydningen av å nevne dette, ble det mulig å spore opp masingsmedens forfedre.

Faren, Jon Pedersen Ramnum, døde allerede i 1753, og bygselen ble deretter overtatt av svogeren, Rasmus Colbentsen, som også er en av fadderne til «Masing-smeden». Moren, Dorthe Troensdatter, døde i 1748, så «Masingsmeden» var helt foreldreløs allerede som tiåring. Hvor han vokste opp, har jeg ikke kunnet bringe på det rene. Jeg finner ham ikke igjen før som gruvearbeider på Storwartz i 1768. Konfirmasjonen har jeg ikke funnet, og hvem av de mange Peder Jonsen i ekstraskattemanntallet fra 1762 som er «Masing-smeden», er heller ikke godt å si.

Men slektsrekken bakover på Røros er ganske grei. På farsiden stammer han fra gruveknekter, helt tilbake til Jon Torstensen Ramnum, som er knekt på Christianus Quintus og dør i 1696. Morfar er Troen Andersen Dalen, hyttesmed, og stamfar til Tronsmed-familien på Røros. Mormor er Maritte Henriksdatter (f.ca. 1690) men ofte feilaktig oppgitt å være født ca. 1702), datter av Henrik Jonsen Ryen og Lucie Pedersdatter. Farfar til Lucie Pedersdatter er Hans Jonsen Åsen, den berømte oppdageren av malmen i Storvola, som det henger maleri av i Røros-kjerka. Dessuten er det all grunn til å tro at Hans Åsen gjennom en ukjent datter er oldefar til Henrik Jonsen Ryen. Ifølge en svært gammel overlevering er det slektskap mellom Ryen- og Åsen-familien, men det kan umulig gå gjennom mandsledd, slik Aage Henrik Irgens mener.

Det morsomme er at «Masing-

smeden» er i slekt med både Johan Falkberget og Sigrid Undset, som var seksmenninger. Broren til Troen Andersen Dalen het Peder Andersen Kvipsdalen og var gift med Lisbeth Hansdatter Koch. Disse to er tipp-tipp-tipp-oldeforeldre til de to ikke helt ukjente forfatterne. Foreldrene til Trond og Peder er Anders Kullbrender og Dorethe Tronsdatter på gården Palsdalen i Hådalen. Dorethe er trolig datter av Trond Røstvender, stamfaren til Tronshart-familien på Røros.

Selv må Peder Jonsen har mistet lyten på gruvelivet, for han slår seg ned på Erlimoen i 1771, trolig som bygselmann, og sparer opp penger til å kjøpe gården i 1782. I denne tiårsperioden er han førselsbonde for verket.

Så tilbake til konflikten med Rørosverket om rettighetene i kronskogen, som «Masingsmeden» er så kjent for. I 1804 lånte han 40 speciedaler av Anders Urset for å reise til København. Men bergskriver Irgens på Røros hadde en bror ved hoffet, som sørget for at «Masingsmeden» ble fralurt alle sine papirer. Han måtte reise hjem med uforrettet sak, men samlet penger for å dra til København igjen. Men da var reiseruten stengt på grunn av blokaden i krigen mellom Danmark og England.

Det var i 1791 at forholdet mellom tolgingene og Rørosverket om rettighetene til skogen for alvor begynte å tilspisse seg. Den ble verre og verre, og i 1795 ble Peder Jonsen sammen med Simen Hulbækmoen, Bersvend og Rasmus Røseplass, Engebret Dølmo og Rasmus Tollan satt i arrest hos lensmann Krogsgård i Tynset, på grunn av anklager om ulovlig hogst. «Masingsmeden» var anføreren. Først syv måneder senere slapp han ut igjen. Da reiste han sak mot Røros verk for Stiftsverretten og dommen falt slik:

«Thi kjendes for ret at den på Peder Erlimoens person den 22. juni 1795 effektuerte arrest bliver herved som ulovlig

Erlimoen og Storbækken, Tolga. Repro: Musea i Nord-Østerdalen (45062)

underkjent, hvor i mod Røros verks partisipantskab samt foged Lind bør på grund av lovens 153 og 19 kapitel, 21 artikkel en for alle og alle for en indbyrdes regnet betale contracitanten Peder Jonsen Erlimoen den spot, tab og skade som som derved er tilføyet, således som den av samtlige gode mænd bliver vurderet. Endelig bør citantene betale sags omkosninger med 10 rd. og hvorved for hinandens videre tiltale i denne sag frie at være. Det idømte udredes 15 dager efter denne døms forkyndelse under lovlig adfærd.»

Konflikten om skogen førte fram til en høyesterettsdom i 1801 som ga Røros-verket rett. Ivar Sæter, som skildrer konflikten inngående og detaljert skriver: «Peder Johnsen Erlimoen (Massingsmeden), der i den her skildrede proces var bøndernes anfører, fandt høiesteretsdommen saa uretfærdig, at han gjorde forsøg paa at tage sagen op igjen; men da han straks etter døde meget pludselig og hvad sagnet endog fortæller under mystiske omstændigheder, indstilledes dette forsøg. Man bøiede

sig med resignation for det skete; men det er sikkert, at der blandt Tolgens almue raadede en forbitrelse som ingensinde tilforn, og der opsteg mangt et suk om befrielse fra det aag og de indskrænkninger, som ved disse domme blev den paalagt, et suk, som har gaaet ogjennem slægt efter slægt lige til 1895.»

Kilder:

Ivar Sæter: Tolgen (1908)

Eystein Eggen: Tolga (1968)

Lita Brodtkorb Leistad: Tre småstykker om Røros-slekter i Norsk slektshistorisk tidsskrift 1986 Røros-bøkene

Kjerkebøker for fjellregionen

Skifteprotokoller for Røros

Adresse:

*Ole Nygaard, Aftenpostens utenriksavdeling,
P.b. 1178 Sentrum, 0107 Oslo.*